ԶԻՐԱԿԸ

ՀԱՅԵԳԷՍ

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

Ի. ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 37 || 14 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1902

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Խմբագրական. — *Աշունը եւ Տեռեւաթափը* — ՅԱԿՈԲՈՍ Հ. ՃԼԷՃԻՉԵԱՆ

Լէօ Թոլսթօ. — *Ի՞նչպէս կը կարդայ Աւետարանը = Ի՛նչ կ՚ըսէ Անձնասպանութեան մասին* — ԲԱԲԳԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Անձնասպանութիւնը. *Թոլսթոյի Արշալոյսի Ճառագայթներ գիրքեն* (*Թրգմ. Բ. Վ.*) — ԼԷՕ ԹՕԼՍԹՕ

Նամակ առ Օր. Հայկանոյշ Մառէ — ԵՐԱՆՈՒՀԻ Ա. ԲԱՐԹՈՂԵԱՆ

Երկրաբանական Հարցեր. — *Երկրագունեի Կեդրոնային կրակը* — Հ. Ա.

Տարրաբանութեան Հրաշալիքները. — *Օդը Հեղուկի Վերածուած* (*Տ՚Արսոնվալի Փորձերը*) — Ի.

Հայ Արուեստագէտները Ամերիկայի մէջ

Ռումոյա (*Թերթօն*)

Քաղաքական = Ներքին Լուրեր = Նամակատուփ

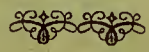

Հատը 40 փարա

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

Պապ Ալի Ճաssէսի, Բաchի էֆէնտի խան, Թիւ 38

ԲԻՒՐԱԿ
ՀԱՅԵՐԷՆ

Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

Ի. ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 37 || 14 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1902

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

1. ԲԻՒՐԱԿՆ առ այժմ կը հրատարակուի շաբաթը անգամ մը. — 2. Տարեկան բաժնեգինն է Պոլսոյ եւ Գաւառներու համար **50** ղրշ., Արտասահմանի համար՝ **5** ռուպլի. կամ **12** ֆրանք կամ **2** $^1/_2$ տոլար, դրպատարեան ծախքը մեր վրայ։ — 3. Ջեռուէ կը ծախուի հատը **40** փարայի։ — 4. «ԲԻՒՐԱԿՆ» ի վերաբերեալ բաժանորդագին, նամակ կամ ո եւ է գրութիւն պէտք է ուղղել Կ. Պոլիս, Պայպլ Հանուսի միջոցաւ՝ Ռոշտրոյ Գոլէն, Բրօֆ. Յակոբոս Հ. Ճէնիզեանի։ — 5. Անվճար նամակ կամ գրութիւն չընդունուիր. — 6. Տասը օրինակի բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ նուէր կը տրուի։

ԱՇՈՒՆԸ ԵՒ ՏԵՐԵՒԱԹԱՓԸ

Աշունը, հասունցած գեղեցկութեան այս գարնանի եղանակը ունի հմայք մը զոր դիւրին չէ նկարագրել։ Անոր ոսկի պատմուճանը որ մեր աչքերուն առջեւ կը պարզուի ամենածան ցորենի արտերովը, և անոր անտառներուն դիւթիչ ու պերճախօս լռութիւնը, այն լռութիւնը զոր միայն տերեւներուն խշրտուքը, տատրակի մը տխուր խազը և գամ բարտենիներուն մելամաղձիկ երաժշտութիւնն է որ կը խզէ։ Անոր երփներանգ ու քաղցրաբոյր ծաղիկները որոնք իրենց աչքէն անոյշ բուրումներովը կը բեռնաւորեն գիշերվրան, անոր լուսնափառ արեւածագները, անոր յասմիկի անուշիկ ժժգոյն ասաղները՝ որոնք արծաթի պէս կը շողան լուսնին լոյսին ներքեւ, անոր հանդարտիկ լիները ու մեղմասահ գետերը, անոր յոին գարակները որոնք իրենց խորհրդաւոր մրրուանջները ունին լսող ականջներուն համար, ասոնք ամէնքն ալ կը միանան ամէնէն խորհրդալից և հմայիչ եղանակը ընելու զայն։

Բայց թերեւս աշնան այս բոլոր երեւոյթներուն մէջ ամէնէն ուշագրաւն ըլլան տերեւները, թառամող տերեւները։ Տերեւները ինքնին գեղեցիկ առարկաներ են։ Գոյնով ճոխ, ձեւով չնորհալի, կազմութեամբ պարզ, անոնք բնութեան ամէնէն ընտիր արտադրութիւններէն են։ Երկիրս անոնցմով ամօթխածութեամբ կը ծածկէ երեսը արեւին հրավառ նայուածքներէն, և անոնց լոյսի և ստուերի մետաքսեայ օղածոյով է որ իր ամէնէն գեղեցիկ երեւոյթները կախարդիչ հանգամանք մը կ'ստանան։ Ուր որ կանանչ տերեւ մը կը գողդոջայ կախուած կապոյտ երկինքին դէմ՝ հոն գեղեցկութեան ոգին կը պարզէ իր ներկայութիւնը և կը հրապուրէ մեզ, և հոն նաեւ Նոյեան աղաւնիին ձիթենիի տերեւին պէս նշան մըն է որ ալ ջրհեղեղ պի-

չըլլայ երկրիս վրայ։

Վարը հովիտին մէջ՝ ուր հովը կը մեղմանայ և փոթորիկը իր կատաղութիւնը կը նուազեցնէ և արեւին կիզիչ ճառագայթները կարծես զովութիւն կ'առնեն, հոն այդ հովիտին մէջ է որ կը տարածուին քաղցրիկ և հանդարտ մթնոլորտի մը մէջ, և մարդ հոն, անոնց մէջն է որ ապաստանարան և հանգիստ կը գտնէ վերստին ետ դառնալով անբնակ ճահիճներէն, մրրկոած լեռներէն և հրատապ անապատներէն։ Ամառը անոնց կը պարտի իր գլխաւոր հմայքը, երաժշտութիւնը և բանաստեղծութիւնը։ Ամառը չկրնար ամառ ըլլալ առանց անոնց։ Անոնք կր ժպտին արեւին ճառագայթներուն մէջ ու կ'երգեն զեփիւռին հետ, անապատը ու ամայի տեղուանքը ուրախ կ'ընեն։ Անոնցմով պսակ կը հիւսուի համբաւի ճակտին՝ և մեր սիրելիներուն շիրմին համար։ Անոնց տեսքը ամոքիչ տեղի մը պէս հոգւոյն անձկութեանց և հոգերուն համար, ու երբոր անոնց թարմութիւնը ու գեղեցկութիւնը ալ չկրնար հմայել մեզ ու վանել մեր յոռի մտածումները, այն ատեն ալ կրնան յիշեցնել մեզի այն յաւերժական ծառերը որոնք կ'աճէին կենաց գետին եզերուն վրայ՝ որոնց տերեւները բոլոր ազգերուն բժշկութիւն են, և որոնց ստուերին տակ Աստուած պիտի սրբէ մարդուն աչքէն ամէն արցունք։

Ու երբ աշունը իր թառամեալ տերեւներով կը պարզուի ամէնուն աչքերուն առջեւ, կրկին այդ տերեւները այլապէս ուշագրաւ և հրահանգիչ կը դառնան ամէնուն համար։

Դիտեցէք թառամող տերեւները և պիտի սորվիք նախ եւ առաջ որ անոնք ասիճաճաբար կը թառամին։ Ծառի մը ամբողջ տերեւները միեւնոյն ատեն չեն թառամիր, անցնիր։ Տերեւներ կան որոնք նոյն իսկ գարնան մէջ կը թարշամին եւ կ'իյնան, ապագայ չունեցող տերեւներ են ասոնք, կենդանութեան ու գեղեցկութեան մէջ մեռած բաներ. մինչ բոլոր ուրիշ տերեւները իրենց ամենափայլուն եւ ամենաշքեղ գեղեցկութեան մէջ են ասոնք։ կը թարշամին եւ կը թափին նման այն յուսահատ, յոռետես, մեռեալ մարդոց որոնք աշխարհի բոլոր գործունէութենէն եւ կեանքէն գրեթէ բաժին չունին. թող ուրիշները աշխատին, ծաղկին, բարգաւաճին, իրենք մնաս բարով կ'ըսեն կեանքի բոլոր հնարաւորութեանց եւ կը քաշուին կը մեռնին ողջ ողջ։ Կան տերեւներ ալ որոնք ամառուան մէջ բուռն փոթորիկներէ կ'առնուին, դեռ ուժով, հիւթով լի եւ ապրելու ամէն յարմարութեամբ։ Տերեւներուն ըստուար մեծամասնութիւնը, սակայն աշունին մէջ թէ որ կը թառամի եւ կ'իյնայ, դիտելու արժան բան մըն է որ քանի մը հատ տերեւներ ալ կը գտնուին որոնք կը տոկան և կը մնան բոլոր ձմեռուան ցուրտին եւ աւերումին մէջ, ու վերջապէս հետեւեալ գարունին նոր բողբոջներն են որ կարող կ'ըլլան զանոնք վանելով գետին ձգելու։ Տիպար տերեւներ ասոնք ալ, կը կառչին կը մնան իրենց տեղը, մինչեւ որ իրենց յաջորդը գայ։

Դիտելու արժանի երկրորդ կէտ մըն ալ այս է որ տերեւները տարբեր կերպով կը թառամին։ Աշնանային տերեւներու պէս այլազան բան շատ չգտնուիր։ Այս ճոխ զանազանութիւնն է որ մոգական հրապոյր մը կուտայ Հոկտեմբերի լոին դաշտերուն, և այդ ամսուն անցքը փառքով եւ ամենաշքեղ հանդիսաւորութեամբ տեղի կ'ունենայ։ Չէք կրնար գտնել երկու տեսակ ծառեր որոնք ճիշդ միևնոյն երեւոյթը պարզեն։ Անոնք ամէնքն ալ նոյն կանաչութիւնը ներկայացուցին ամառը. բայց հիմա տերեւաթափի ամիսին մէջ իրենց անհատական նկարագիրը երեւան կուգայ. եւ ամէն մէկը իր յատուկ գործովը կը տեսնուի, ճիշդ ինչպէս որ նիւթական ձախորդ պարագաներու մէջ է որ մարդու մը ներքին նկարագիրը աւելի կը յայտնուի։ կամ ճշմարիտ բարեկամները կը ճանչցուին. ամառը, յաջողութեան օրերու մէջ ամէնքն ալ մէկ են. կանանչ, բայց աշունի օրերուն մէջ կը տարբերին. ամէն մէկը իր ինչ ըլլալը կը ցուցնէ։ Նայէ սա ծառին՝ թուխ, մութ գոյնով տերեւներէ ինքն ալ սեւցած մթնցած է. յուղարկաւոր

յական զգեստներ հագած է։ Նայէ սա միւս նարին ի՞նչ փառք է ան՝ որով հագուած է։ Արդեօք մայրամուտի բոլոր չքեղութիւնն է որ իր վրայ թափուած է։ Ծիրանի ոսկի եւ գոհարագեղ գոյներով պճնուած. ինք միայնակ բոլոր անտառը կը լուսավառէ հրեղէն գիւնի մը պէս կայնած, գեղեցկութեան պատկեր մըն է ան՝ որուն նմանը չտեսանք ամառուան բոլոր ճաճանչաւէտ օրերուն մէջ։ Ու մենք նայելով կը նայինք անոր վրայ ու չենք յագենար. կը մոռնանք բոլորովին թէ այդ գեղաշուք տեսիլը մահուան դառնաբանն է, վերջին շողուն կայծն է կանթեղին որ պիտի մարի։ Տառապանքի, խորհրդութեան ու մահուան մէջ իսկ մարդիկ կրնան այնքան փառահեղ ըլլալ որ մոռցուի բոլորովին արտաքին պարագան եւ դիտուի միայն այն անզուգական փառքը որ ամէնէն փայլուն օրերուն մէջ չէր տեսնուած։

Դիտելու երրորդ կէտ մըն ալ այն է որ տերեւները իրենց տեսակին համեմատ է որ կը թառամին։ Այն տերեւը որ բացուած ատենը տխուր մթին երեւոյթ մը ունէր, թառամելու ատենն ալ մութ գոյներ կառնէ. այն տերեւները որոնք Ապրիլի մէջ ամէնէն նախ եւ փափուկ կանաչութիւն ունին՝ կ'ունենան նաեւ ծիրանի գոտիին ամէնէն գեղափառ գոյները Հոկտեմբերի մէջ։ Տըխուր եւ տրտում հացենիին (տիլ պուտագ) տերեւը ամէնէն վերջն է որ բողբոջը կը բանէ, ու ամէնէն առաջինն է որ կը թառամի եւ կը թափի. եւ իր գոյնը, որ միշտ տխուր է, թառամած ատենն ալ սեւ եւ անճաճոյ բան մըն է։ Ընդհակառակը, թըմփին (օխլամուր) տերեւը սկիզբէն մինչեւ վերջը գեղեցիկ է. գարնան մէջ ունի անոյշ, գեղմիկ կանաչութիւն մը, փափուկ բուրմունքներով հոտաւէտ է ամառը, ու աշնան մէջ մայրամուտի ամպի մը պէս փառաւոր է։ Արդեն ալ այսպէս չէ՞։ Իր մանկութեան, իր երիտասարդութեան պէս է նաեւ իր ծերութիւնը եւ իր վախճանը։ Գեղեցիկ մանկութիւնը, գեղեցիկ աշխատալից եւ օգտաբեր երիտասարդութիւնը՝ կ'ունենայ իր փառաւոր ծերութիւնը։

Չորրորդ կէտ մը դիտողութեան։ Տերեւները կը թառամին, բայց անոնց յաջորդներուն համար պատրաստութիւն մը կայ բնութեան մէջ։ Տերեւ մը՝ եթէ փոթորիկէ կամ ուրիշ բացառիկ պատճառով մը չիյնայ, երբեք չի՛ափիր մինչեւ որ իր ետեւէն գալու նոր տերեւը պատրաստ չըլլայ՝ բողբոջելու, դեռ ամենադոյզն գունատութեան նշան մը չտեսնուած տերեւին վրայ բնութիւնը գաղտնի կերպով կը պատրաստէ անոր յաջորդողը, հին տերեւին հետ քով քովի, մինչեւ անգամ անոր ամառնային գեղեցկութեան եւ փառքին մէջ։ Իր հետ մէկտեղ մը՝ կրէ թէ իր մահուան եւ թէ նորեկին ծննդեան յիշատակարանը։ Կը կրէ իր ծոցին մէջ այն բողբոջը որ իր տեղը պիտի բռնէ իր մեռած ատենը։ Ոչ մէկ տերեւ կ'իյնայ մինչեւ որ նոր մը պատրաստուած չըլլայ իր տեղը բռնելու, ոչ մէկ ծաղիկ կը կորընչի մինչեւ որ պատրաստուի այն տունը որ սերմով պիտի լեցուի։ Գնա անտառը կամ դաշտը և քննէ ամէն ծառ կամ ծաղիկ քայքայումի այս տխրազդեցիկ եղանակին մէջ, և զարմացմամբ պիտի տեսնես թէ աշունին մէջ նոյնչափ կեանք կայ՝ որչափ մահ, թէ ապագայ աճման և կենդանութեան տարրերը կը պատրաստուին ու կը հայթայթուին այս ընդհանրական քայքայումին ու մահուան մէջ։ Հոն դիտող գիտնական աչքին առջեւ պարզ կ'երեւի որ արդէն ուրիշ տարի մը պահուած կը կենայ նոյն իսկ այն ճիւղին մէջ որ իր մեռեալ, անգոյն տերեւները կը կախէ ցրտին օդին մէջ. արդէն ուրիշ ամառ մը ապահով կը կենայ ամայի դաշտերուն մեռնող ծաղիկներու հունտի պատիճներուն մէջ։ Այն տերեւը ու ծաղիկը որոնք կը բողբոջին իրար զաւակները գարունին, իրապէս նախորդ եղանակին զաւակներն են։ Աշունը ուրեմն իր մէջ իսկ ունի մարգարէութիւնը և նոյն իսկ տարրը այն գարնանային վերկենդանութեան որ պիտի յաջորդէ այս մելամաղձիկ գեղեցկութիւններու երեւոյթներուն։ Այսպէս նաեւ մարդկային քայքայումը ու մահը իրենց մէջ ունին յաջորդող փառքի մը

տարրերը և հաւաստիքը։ Ալ տխրութեամբ մի՛ նայիք ուրեմն աշնան քաղցրիկ օրերուն և անոր թարշամող անտառներուն և դաշտերուն վրայ։ Տրտմութեան պատճառ չկայ իրապէս։ Բարի եկար ով փառայեղ աշուն որ իրօք բոլոր հղանակներուն ամէնէն հմայիչն ես, բարեաւ եկիր քու թարշամող և բոսորագեղ տերեւներովդ որոնք իրենց բոլոր փառքին մէջ ապագայի փառաւորութեան սերմերը ու բողբոջներն ալ ունին։

ՅԱԿՈԲՈՍ Հ. ՃԷՃԻԶԵԱՆ

Հայ Լուսաւորչականներու ծանօթ եկեղեցականներէն Տ. Բաբգէն վարդապետ, բանիբուն Արմաշականը, մեզի կը ղրկէ հետեւեալ գեղեցիկ յօդուածը, Ռուս բարոյախօսիմաստասէր Լէօ Թոլսթոյի կեանքին ու գործերուն վրայ, զոր հաճութեամբ կը հրատարակենք։

ԿՈՄՍ ԼԷՕ ԹՈԼՍԹՕ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԿԱՐԴԱՑ ԱՒԵՏԱՐԱՆԸ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ռ. Ց. Պէրպէրեանէն

A chacun sa voie pour atteindre la vérité. Pour moi, je puis dire, tout au moins, que je répends dans mes écrits, non de vaines paroles, mais cela même qui fait toute ma vie, tout mon bonheur, et qui m'accompagnera dans la mort.

LÉON TOLSTOÏ

(*Rayons de l'Aube, P. 190*)

Կոմս Լէօ Թոլսթօ, Ռուս բարոյագէտն ու մատենագիրը, մեր մէջ լսուած անուն մըն է ալ։ Գոնէ լրագրական ցանցառ տեղեկութիւններ՝ հետաքրքրական կ'ընեն այդ Սլաւ եզական դէմքը, որ իր գաղափարներուն և զգացումներուն տարօրինակօրէն ընդարձանութեան, լաւ եւս մարդկայնութեան համար՝ երկրագնտիս բոլոր ազգերուն և ցեղերուն մտքի մարդն է։

Թոլսթօ խորունկ հաւատացեալ մըն է, բայց իր հաւատքը դասական՝ չէ՛. տիպար քրիստոնեայ մըն է ա՛ն, բայց քրիստոնէութիւնը չըմբռներ եկեղեցական ու աւանդական մասնաւոր չրջանակներու մէջ. աննման բարոյագէտ մըն է, որ լոկ չքարոզեր, այլ մանաւանդ կ'ապրի բարոյական կեանքը. մարդասէր մըն է Թոլսթօ և անխտրական ոգիով մը հաւասարութիւն կը քարոզէ բովանդակ մարդկութեան համար։ Հարուստ կոմս մըն է, բայց մսակեր չէ՛. պարզ կ'ուտէ և պարզ կ'ապրի։ Այսպէս իր իսկատիպ կենցաղով ու մտածութիւններով իր լայն ու հանդարտ հայեացքներով մատենագիր մըն է Թոլսթօ, որ կը ճառէ մարդկութիւնը զբաղեցնող ամէն նիւթի վրայ՝ դիւթիչ ոճով մը։

Այո՛, իր ոճը ինքնութիւն մը ունի և ինքը՝ Թոլսթօ միայն կրնայ իր գրիչը գործածել։ Ամէն բարձր նիւթերը կ'ընտելացնէ ամէն կարգի ընթերցողի, այնքան պարզութեամբ որ բոլորովին կը թափանցես իր մտքին։ Կրկնութիւնը, որ խօսելու և գրելու արուեստին մէջ ամէնէն խոշոր թերութիւնն է, Թոլսթօի գրչին տակ մասնաւոր հրապոյր մը ունի սահունութեան և բացատրութիւններու հիանալի աստիճանաւորում մը կը կազմէ բարձր նիւթերուն շուրջը, այնպէս որ այդ նիւթերուն ամէն կողմը կը տեսնես շատ մօտէն։

Թոլսթօ իր այդ ոճովը կը խօսի «Մի՛ կալ հակառակ չարին», աւետարանական սկզբունքին վրայ. իր բոլոր գրուածքները այդ սկզբունքին վրայ շինուած են, որովհետեւ Թոլսթօի համար բովանդակ քրիստոնէութիւնը այդ սկզբունքին մէջ խտացած է։ Եւ քրիստոնէութիւնը այդ սկզբունքով բարձր է միշտ իբր կրօն։

Կը փափաքէի որ Սլաւ մատենագիրը չա՛տ կարդացուէր մեր մէջ։ Թէեւ շատեր utopiste մը կը նկատեն Թոլսթօն, որովհետեւ մարդկութեան համար ամէնէն աւելի բնական և ամէնէն աւելի օրինաւոր դաւանուած իրողութիւնները, ընկերաբանական ամէնէն ծան-

...ակչիռ երեւոյթները տակն ու վրայ կ'ընէ, ...այց իսկապէս չինիչ գրող մըն է ան և կա...թի չէ որ իր ցայտուն անկեղծութենէն ...ազդուի ընթերցողը։ Թերեւս միակ մատենագիրն է Թոլսթօ որ իր ընթերցողներուն կ'ըսէ. «Ամէն մարդ ճշմարտութիւնը գըտնելու համար իր ճամբան ունի։ Ես իմ մասիս կրնամ ըսել թէ գոնէ պարապ խօսքեր չէ որ կը տարածեմ իմ գրածներուս մէջ, այլ կը խօսիմ նոյն իսկ ինչ որ իմ կեանքս, իմ երջանկութիւնն կը կազմէ և որ մինչեւ մահս ալ ինձ հետ պիտի ըլլայ»։

Թոլսթօ, որ Աւետարանով բարոյականացած էութիւն մըն է, շատ հետաքրքրական է գիտնալ թէ ինչպէս կարդացած է Աւետարանը և թէ ի՞նչպէս կը յանձնարարէ որ կարդացուի Աւետարանը։

Աւետարանը քրիստոնէութեան հիմը և քրիստոնէական տարբեր եկեղեցիներու բաժանման պատճառը, թերեւս իրր հաւատացեալ և իրր քրիստոնեայ շատ քիչեր կարդացած ըլլան Թոլսթօի պէս։ Քրիստոնէական իրաքանչիւր եկեղեցի իր ուղղափառութեան հատը Աւետարանէն կը գտնէ. իրարու չափառութիւններն ալ Աւետարանով մատնանիշ կ'ընեն և իրաքանչիւրը կ'ըսէ թէ ինքն է որ ուղիղ կը հասկնայ Աւետարանը։ Այս է պատճառը որ Աւետարանի վրայ կը միանան քրիստոնէական բոլոր եկեղեցիները և Աւետարանի վրայ կը բաժնուին իրարմէ միւսնոյն եկեղեցիները։ Եւ կամ ինչպէս ասինք, Աւետարանն է քրիստոնէութեան հիմը և քրիստոնէական տարբեր եկեղեցիներու բաժանման պատճառը. թէեւ ստոյգ է որ Աւետարանին տարբեր հասկացողութեան պատճառն ալ տարբեր եկեղեցիներու մասնաւոր չահերն ու նկատումները եղան. իրր նշանակ ընկերաբանական ծանրակշիռ իրողութիւններու։

Իրաց այս վիճակին մէջ ահա Թոլսթօն ալ կը խօսի Աւետարանի վրայ։ Իմ Կրոցիս գործին մէջ լրջօրէն կը պարզէ քրիստոնէութիւնը՝ հիմնուելով Աւետարանի վրայ։ Իսկ Արջալոյսի ճառագայթներուն մէջ մասնաւոր գրածով մը կը խօսի թէ ի՞նչպէս կարդալու է Աւետարանը և ի՞նչ բանի մէջ կը կայանայ Աւետարանի իսկութիւնը։

Դեռ նոր աւարտեցի Ռուս մատենագրին փոքրիկ մէկ հատորը, Արջալոյսի ճառագայթները (Les rayons de l'Aube). Այս գործը Թոլսթօի միահետ աշխատութիւններէն չէ, այլ հաւաքածոյ մըն է անոր փիլիսոփայական այլ և այլ յօդուածներուն ու գրուածներուն։

Կարդալու ատեն այս հատորը, ի մէջ այլոց, հետաքրքրական գտայ անոր XII և XV հատուածները։ Առաջինը՝ Աւետարանի ըմբռնումին վրայ. երկրորդը՝ Անձնասպանութեան վրայ։

Անոնք որ Աւետարանը կը նկատեն խորհրդաւոր և անհպելի գիրք մը, որուն ընթերցումը իբր թէ առանձնաշնորհեալներուն գործը ըլլար, իսկ ուրիշներուն համար ձանձրոյթի գիրք մը, այսպիսի քրիստոնեաներ պէտք է գիտնան թէ Թոլսթօի պէս քրիստոնեայ մը ի՞նչպէս կը կարդայ Աւետարանը և ի՞նչ կ'ըսէ այդ տիեզերական Գրքի մասին։

Թոլսթօի կարծիքը նուազ հետաքրքրական չէ Անձնասպանութեան մասին ալ։

Անձնասպանութիւնը ինձ համար կամքի տկարութիւն մըն է. է՛ նաեւ կեանքի սխալ ըմբռնում մը, Թոլսթօի ըսածին պէս, ամէն պարագայի մէջ՝ անբնական գործ մըն է անձնասպանութիւնը։ Եւ որովհետեւ մեր մէջ կա՛ն մարդիկ որոնք այլապէս կը խորհին ինքնասպանութեան վրայ, կ'արժէ որ Թոլսթօին ալ կարծիքն ու յայտարարութիւնները նկատի առնուին։

Թոլսթօի այդ երկու հատուածներուն թարգմանութիւնները երբ կ'ընծայենք ընթերցող հասարակութեան, հարկ չկայ ըսելու թէ լաւագոյն թելադրութիւններ կ'ուզենք ընել, քան բռնադատել ընթերցողները որ կէտ առ կէտ ընդունին իր գրածները. այսպիսի բռնադատութիւն մը չանցնիր մտքէս, ո՛չ ալ Թոլսթօյի մտքէն, քանի որ հոգւով չափ հակառակ է ան ո՛ւ եւ է violenceի։

Ի մէջ այլոց՝ Արջալոյսի ճառագայթները

մեր Գրնալրի հովոցային կեանքի միօրինակութիւնը երփն երփն գունաւորեցին։ Իմ հմուտ բարեկամս Ռ. Ց. Պէրպէրեան, երբ հանդէպ ծովուն ծովային աշխարհի խորքն ու ալքը կը խորասուզուէր, գիտական եւ պատկերազարդ հատորի մը առաջնորդութեամբ, ես ալ Աբջալոյսի ձառագայթները կ'ուսումնասիրէի՝ մերթ առտուն, մերթ վերջալոյսին՝ Գրնալրի գեղեցիկ և քաղոտ մէկ կէտէն՝ դիտելով հրաշէկ գունտը, որ իր կարմիր վարսերը ժողված Մարմարայի հորիզոնին վրայ կարծես ծովը կը մխուէր վեհափառօրէն։ Եւ որովհետեւ գրչի և մտքի արշալոյսներն ու վերջալոյսները բնական հանգիստութիւններով կը համբուրեն զիրար, կ'արժէ որ երբ այս ընթերցումս ալ իր վերջալոյսի շողերը կ'ամփոփէ և երբ Աբջալոյսի ձառագայթներուն վերջին կողքը կը դարձնեմ, Սլաւ ծեր մտքի մը արշալուսային ճառագայթներէն երկուքը՝ Հայ գրչով Զեղի նուիրեմ։

1902 Սեպտ. 4 ԲԱՌԳԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
Գրնալը

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

«Մարդը, առ հասարակ, ինքզինք ըսպաննելու իրաւունք ունի՞», այս խնդիրը՝ լաւ չէ՛ առաջարկուած։ Ստուգիւ իրաւունքի վրայ խնդիր չկրնար ըլլալ։ Քանի որ մարդ ինքզինք կրնայ սպաննել, իրաւունք ունի այդ սպանութիւնը ընելու։ Ես կը խորհիմ թէ՝ ինքզինքիս ոչնչացնելու կարելիութիւնը՝ ապահովութեան դռնակին (soupape) գործը կը կատարէ։ Որովհետեւ մարդ կրնայ ինքզինքը սպաննել, իրաւունք չունի — այդ բառը հոս է որ ճիշդ իր տեղը դրուած է — ըսելու թէ կեանքը անտանելի է իրեն։ Եթէ կեանքը անտանելի կը թուի մարդուս. անձնասպանութիւնը օգնութեան կը հասնի և հետեւաբար մարդոցմէ և ոչ մէկը կրնայ գանգատիլ կեանքի անհամբոյր խստութենէն։ Մարդուն տրուած է ինքզինք սպաննելու կարելիութիւնը. ուրեմն կրնայ և իրաւունք ունի այդ սպանութիւնը ընելու։ — Եւ շարունակ կը գործածէ այդ իրաւունքը՝ ինքզինքը սպաննելով մենամարտի մէջ, պատերազմի մէջ, շուայտութեան մէջ, օղիի, ծխախոտի և ափիոնի գործածութեան մէջ, ևն ևն։

— Կարելի է միայն սա հարցումը ընել թէ բանաւոր և բարոյակա՞ն է (այս երկու բառերը անբաժան են) ինքնասպանութիւնը։

Չէ՛. բանաւոր չէ՛ այդ, և կը նմանի տունկ մը ջնջելու համար ատոր ծիլերը կտրելու։ Տունկը պիտի չմեռնի. անկանոն կերպով պիտի մեծնայ. ահա եղածը։

Կեանքը անջնջելի է. ժամանակէ և միջոցէ դուրս է ան։ Մահը՝ անոր ձևը միայն կը փոխէ՝ վերջացնելով անոր յայտնութիւնը (manifestation) այս աշխարհի մէջ։ Բայց այս աշխարհի մէջ առնելիք ձևը աւելի հաճելի պիտի ըլլայ և յետոյ՝ ինքնասպանութեամբ զրկուած կ'ըլլամ գիտնալու և ստանալու կարելիութենէն ինչ որ այս աշխարհի մէջ պիտի կրնար ստացուիլ ի նպաստ իմ եսիս։ Ակէ զատ և մա՛նաւանդ անձնասպանութիւնը անբանաւոր է, որովհետեւ կեանքէ հրաժարելով ա՛յն սրտնեղութիւններու պատճառաւ, զոր այդ կեանքը իր թէ ունեցած է ինձ համար, կը ցուցնեմ որ կեանքիս նպատակին վրայ սխալ գաղափար մը ունիմ՝ զայն իմ հաճոյքս ենթադրելով, մինչդեռ կեանքը մէկ կողմէ անձնական կատարելագործում մրն է, և միւս կողմէ մասնակցութիւն մը ա՛յն գործին, որ կը կատարուի աշխարհի կեանքին մէջ։

Ահա թէ ի՛նչու անձնասպանութիւնը անբարոյական ալ է։ Անձնասպան մարդուն՝ կեանքը տրուած էր մինչեւ բնական մահ ապրելու կարելիութեամբ, պայմանաւ որ աշխարհի կեանքին օգտակար ըլլայ. և ինքը՝ կեանքը իրեն հաճելի եղածին չափ վայելելէ ետքը, իրեն անհաճելի եղած վայրկենին՝ կը հրաժարի զայն աշխարհի օգտակար ընելէ, ուրեմն ըստ ամենայն հաւանութեան ինքը օգտակար կ'ըլլար արդէն ճիշդ այդ վայրկենին, ուր կեանքը կը մնթրնար իրեն համար, որովհետեւ ամէն աշխատութիւն նեղութեան մէջ կ'սկսի։

Օպտինէպի (Optynaia) ամայութեան մէջ երեսուն տարիներէ աւելի միջոցի մէջ, անդամալոյծ վանական մը կար գետնամած, որ միմիայն իր ձախ ձեռքը կրնար գործածել։ Բժիշկները կ'ըսէին թէ անիկա կը տառապէր դարաչար կերպով։ Ինքը ո՛չ միայն իր վիճակէն չէր գանգատեր, այլ մա՛նաւանդ իր աչքերը պատկերներու վրայ սեւեռած, եւ իսկ խաչակնքելով և յաւիտենական ժպիտով մը՝ Աստուծոյ իր երախտագիտութիւնը և ուրախութիւնը յայտնելէ ետ չէր կենար ինանքի ա՛յն կայծին համար, զոր կը պարէր իր վրայ։ Հազարաւոր ուխտաւորներ գուգային անոր այցելելու և չէին կրնար հաւատալ թէ բնախօսական ամէն գործունէութեան անյարմար այս մարդը ի՞նչ բարերար հառագայթում մը կը ցայտեցնէր աշխարհի վրայ։ Անտարակոյս այս անդամալոյծը աւելի՛ շատ բարիք ըրաւ քան հազարաւորները, հազարաւոր առողջները, որոնք կը կարծեն թէ զանազան գործերու մէջ աշխարհի օգտակար բան մը կը կատարեն։

Ո՛րչափ որ մարդը կեանքի չունչ մը կը պահէ՝ կրնայ կատարելագործուիլ և կրնայ աշխարհի օգտակար ըլլալ։ Բայց մարդ աշխարհի չկրնար օգտակար ըլլալ՝ եթէ ոչ կատարելագործուելով և չկրնար կատարելագործուիլ՝ եթէ ոչ աշխարհի օգտակար ըլլալով։

Լ. ԹՈԼՍԹՕ

Թարգմ. Ֆրանսերենէ Բ. Վ.

[Երկրորդ յօդուածը յառաջիկայ թիւով]

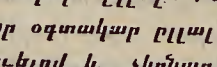

Բիւրակնի նախընթաց թիւին մէջ հրատարակուած Օր. Հայկանոյշ Մառէի յօդուածին հետեւեալը պատասխանած է Ազն. Տիկին Երանուհի Ա. Բարթողեան, Բիւզանդիոնի մեջ. —

4 Սեպտ. 1902, Բերա.

Ազնիւ Հայկանոյշ. — Բիւրակն հանդէսին մէջ կարդացի Հիւանդանոց այցելութեանս առթիւ ձեր սիրուն եւ յուզիչ տողերը, եւ այդ առթիւ ըրած առաջարկնիդ։ Իմ մասիս գրուածներուն համար չնորհակալութիւնս։ Իսկ առաջարկիդ համար, կը մաղթեմ որ իրականութիւն գտնէ, որովհետեւ Հայ կիները — որոնց յետինն եմ ես — անցեալին մէջ ցուցուցած են իրենց գորովն ու կորովն եւ գործունէութիւնը, եւ մօտէն իրենց գրգռանքը չեն խնայած Հայ անոք տղուն, դողդոջուն ծերուկին, կարօտ հիւանդին եւ անտէր թշուառին հանդէպ։ Ընդունեցէք, ազնիւ Օրիորդ, այս առթիւ սրտագին համակրանքս ու խանդաղատանքս։

Երանուհի Ա. Բարթողեան

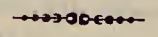

ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

—

ԵՐԿՐԱԳՈՒՆՏԻ ԿԵԴՐՈՆԱՅԻՆ ԿՐԱԿԸ

Մեր հին երկրագուտը աշխատելու վրայ է. ամէն կողմէ կ'սկսի շարժիլ։ Մարթինիքի հրաբխային ժայթքումէն առաջ ստորերկրեայ շարժումներ տեղի ունեցած էին. նոյնը նըշմարուած է նաեւ ժայթքումէն յետոյ, ուրեմն ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ մեր երկրագունտին խորքը. բաւական հետաքրքրական պիտի ըլլար ճանչնալը։

Բայց միթէ կարելի պիտի ըլլա՞յ ճանչնալ։

Դար ու կէսէ աւելի առաջ Մօբէրթիուս չափագէտը կ'առաջարկէր որ խոշոր ծակ մը բանան երկրագունտիս մինչեւ կենդրոնը, որպէս զի կարելի ըլլայ վստահօրէն ճանչնալ ներքին կազմութիւնը այն մոլորակին որուն վրայ կ'ապրինք։ Գրեթէ ամէնն ալ յիմարի մը տեղ դրին այդ մարդը, և սակայն՝ հարիւր տարի վերջը՝ Հիւմպոլտ գիտնականն ալ ունեցաւ նոյն գաղափարը. ասոր ապացոյց է 1843ին Արակոի մէջ տպած մէկ նամակը, ուր կը հսկէր հանքի մը խուզարկութեան աշխատութիւններուն. և ահա թէ ի՛նչ կը գրէ.

« Մեր ունեցած գործիքներով կրնանք « մինչեւ 2000 մէթր խորութեան մը հաս-

«նիլ և եթէ կատարելագործելով այս գոր-
«ծիքները՝ աւելի ոյժ մը գործածենք, կը-
«նանք շատ աւելի խորերը հասնիլ։ Կարծեմ
«թէ 70 սանթիկրատ աստիճանով ջուրի ա-
«հագին քանակութիւն մը անգին արժէք
«պիտի ունենար. և եթէ երբեք 2000 մէթր
«խորութենէն չկարենանք խիստ տաք ջուր
«մը առաջ բերել, սակայն դարձեալ գիտա-
«կան խիստ շահեկան ծառայութիւններ կը-
«նայ մատուցանել նմանօրինակ ծակ մը»։

Հիւմպոլտի առաջարկը գործադրողներ եղան. և յիրաւի կարծելով հանքային հարստութիւններ գտնել հիւսիսային Սիլէզիոյ Բարուշովից վայրին մէջ, սկսան փոս մը բանալ, զոր մտադրած էին յառաջ վարել մինչեւ 2500 մէթր խորութիւն, ինչ որ կ'առաջարկէր Հիւմպոլտ։

Գործողութիւնը կը կատարուէր երկաթեայ խողովակներով, որուն ծայրը կար ադամանդէ չրջանակ մը։ Խողովակը կը մխէին հողին մէջ, և կը դարձնէին, և երբ հողով կամ քարերով լեցուէր, վեր կը հանէին, կը պարպէին և վերստին կը շարունակէին այդ վերջին խողովակին ծայրը անցընելով ուրիշ մը, որուն արտաքին տրամագիծը կը համապատասխանէր նախորդին ներքին տրամագծին։ Տեսակ մը հսկայական հեռադիտակ մըն էր ան։

Բայց եկած էր աստիճան մը՝ երբ խողովակներու այդ շարքը կը կշռէր 4000 քիլօ, որով այլ և այլ տեղերէ խորտակում յառաջ գալով ստիպուեցան դադրեցնել աշխատութիւնը։ Եւ եթէ այս գործողութեամբ երկրաչափները հողային այդ մասին վրայով կարողացան երկրաբանական մանրակրիտ ուսումնասիրութիւն մը կատարել, եթէ կարելի եղաւ խողովակներու մէջէ ջերմաչափներ իջեցնելով ճանչնալ երկրիս խորութիւններու ջերմութեան աստիճանները, որոնք որոշապէս ծանօթ չէին տակաւին, բայց շատ և շատ հեռու էին կարենալ հաւաքելու համար ծանօթութիւններ նախնական կարեւոր տարրերու մասին և կազմելու համար գաղափար մը երկրագունտիս կեդրոնին վրայով։ Եւ յիրաւի՝ ի՞նչ է 2000 մէթր խորութիւն մը, երբ նկատի առնենք թէ երկրագունտի շառաւիղին երկայնութիւնը 6000 հազարամէթրէ աւելի է։ Ուրեմն երկրիս արտաքին մաշկը միայն մատչելի եղած է մեզ։

Այս պայմաններուն մէջ՝ ամէն ենթադրութիւն ներելի պիտի ըլլար. գիտնականները երկրիս խորքերուն մասին տարբեր կարծիքներ յայտնած են։ Մեծամասնութիւնը Պէօտանի կարծիքէն է, որ կ'ըսէ թէ մեր մոլորակին ներքին մասը բոլորովին հեղուկ է, և նկատի առնելով թէ քանի կարելի ըլլայ առաջ երթալ երկրիս խորքերուն մէջ՝ այնքան ջերմութեան յաւելում մը կը նշմարենք, այսինքն՝ իւրաքանչիւր երեսուն երեք մէթրին մէկ աստիճան, որով Պէօտան կ'ապացուցանէ կեդրոնային կրակի գոյութիւնը։ Այդ համբաւաւոր բնագէտը կ'ընդունի թէ երկիրը ոչ միայն անցեալ չրջանի մը մէջ հեղուկ էր, այլ նաեւ հեղուկ է հիմա ևս և միայն անոր մակերեւոյթն է կարծրացած։ Այդ կարծրացումը յառաջ կուգայ արտաքին ցուրտէն, որով երկրագունտի նախնական ջերմութիւնը կամաց կամաց կորսնցուցած է իր աստիճանը։

Ուրեմն՝ երկրագունտի մակերեւոյթին վրայ մեր նշմարած արկածները կը վերագրուին այն անհամեմատութեան, որ գոյութիւն ունի երկրագունտի ծանր մասին շառաւիղին ահագին տարածութեան միջեւ։ Այդ արկածներուն դիւաւորներն են հրաբխային ժայթքումները և երկրաշարժները։ Երկրագունտի առաջին կարծր մասին ներքեւ հետզհետէ կարծրացած նիւթերը ենթակայ ըլլալով ամփոփումի և ծաւալի օրէնքներուն՝ կը խորտակուին շարժելով և տեղափոխելով արդէն կազմուած խաւերը։ Երկիրը այն ժամանակ կը պատառի՝ և ներքին նիւթերու յուզումին չկարենալով դիմադրել, առաջ կուգան երկրաշարժները և հրաբխային ժայթքումները։

Ահա՛ թէ ինչ կը պատասխանէ Պէոթըլօ այս մասին։

«Այո՛, իմ կարծիքովս հարկ է որ երկրիս կեդրոնը գոյութիւն ունենայ հեղուկ մարմիններու զանգուած մը կամ ջերմութեան ո՛և

է աղբիւր մը»։ Մեծահամբաւ քիմիագէտը իր 1894 ապրիլ 5ի ատենախօսութեան մէջ կարծիք յայտնած է, թէ չնորհիւ գիտութեան անընդհատ յառաջդիմութեան՝ կարելի պիտի ըլլայ օգտուիլ երկրագունտի ներքին ջերմութենէն։ Ուրեմն՝ ըսել է թէ չարժիչ ոյժը գոյութիւն պիտի ունենայ ամէն տեղ, երկրիս ամէն մէկ կէտին վրայ և մինչեւ որ այդ ոյժը նուազում մը կրէ — եթէ այդ կարելի է — հարկ է որ հազարաւոր և հազարաւոր դարեր սահին մարդկութեան վրայէն։

Ահա՛ դիտական գեղեցիկ երազ մը, և եթէ յիրաւի կեդրոնային կրակը գոյութիւն ունի, դժբաղդաբար մարդ շատ հեռու է անոր տիրանալէ, և մանաւանդ թէ շատ անկան իսկ է յանկարծական այս երեւոյթնեռն հանդէպ։ Ենթադրելով թէ Մարթինիքի Ֆրէ լերան հրաբխային ժայթքումը արդիւնք է երկրագունտի ներքին կրակին, ուրեմն ըսել է թէ կարելի է որ տեղի ունենան հոլգնտային մեծադղորդ կործանումներ և երկրաբանական աւելի զարհուրելի իրողութիւններ։

Ուրիշ գիտնականներու նայելով, այս արկածները տարբեր պատճառներու արդիւնք են։

Ամէնն ալ համակարծիք չեն որ երկրիս կեդրոնը հեղուկ մարմիններու ընդունարան մը ըլլայ։ Երկրաբաններ ալ կան որոնք կը պնդեն թէ ամբողջ երկրագունտը արդէն կարծրացած է, և թէ երկրային այդ ահաւոր երեւոյթները արդիւնք են տարբաբանական գործողութիւններու որոնք տեղի կ'ունենան այլ և այլ խորութիւններու մէջ. այսպէս ծծմբային նիւթերու տարբալուծումը և այլ և այլ բաղադրութիւնները անձրեւային կամ հովային ջուրերու որոնք կ'անցնին հողին մէջ։ Այս գործողութիւններով յառաջ եկած տարբաբանական ջերմութիւնը կուտակուելով հետզհետէ ապա կը պատառէ երկրին խաւերը և կը ժայթքի դուրս։

Կան նաեւ ուրիշ երեւոյթներ որոնք կրնան պատճառել հողային չարժումներ. և ո՞րքան բազմաթիւ են այն յեղաշրջումները որոնք տեղի կ'ունենան երկրիս ներքեւը. կքում, սահում, փլում, չարժում և խորտակում յաճախ կը ձեւափոխեն երկրագունտիս ներքին կազմութիւնը։

Կեդրոնային կրակի ենթադրութեան հակառակորդներէն շատեր կը կարծեն թէ երկրիս խորքերուն մէջ կան լավայի խաւեր որոնք չոգիի և կազերու ճնշումին ներքեւ յանկարծական դուրս կը ժայթքին երկրային կեղեւին ճեղքերէն։ Բայց անոնք որ ընդունած են երկրիս խորքերուն մէջ հեղուկ մարմիններու գոյութիւնը, իրը փաստ կը բռնեն ստորերկրեայ չարժումներու միաժամանակ տեղի ունենալը և դիտել կուտան թէ երկրաշարժները, հրաբխային ժայթքումները յաճախ կը պատահին միաժամանակ թէպէտ իրարմէ հեռաւոր մասերու մէջ։

«Ուրեմն ի՞նչպէս, կ'ըսէ Բարվիլ, կարելի պիտի ըլլայ ըմբռնել այս զուգադիպութիւնը, եթէ մնայուն ոյժերու և դիպուածներու վերագրուէր անոնց չարժառիթը»։

Շատ դիւրին է այս ամէնուն բացատրութիւնը, եթէ երկրային չարժումներուն աղբիւրը փնտռենք կեդրոնային կրակին մէջ, որ միշտ պատրաստ է ժայթքելու երբ տկար կէտ մը գտնէ երկրային կեղեւին վրայ։

«Հրաբուխները մէկ մէկ ճամբաներ են, երբեմն պատահական և երբեմն մնայուն, որոնցմէ դուրս կ'ելլէ երկրագունտի ներքին հնոցին չափազանց ջերմութիւնը»։ Ահա թէ ինչպէս կը բացատրէր Պէօտանի աշակերտներէն մին։ Եւ երբ ականատես կ'ըլլանք այնպիսի զարհուրելի արկածի մը — որպիսին էր Մարթինիքինը — որ կ'ահաբեկէ ամբողջ աշխարհը, որ երեսուն հազարէ աւելի մարդերու մահուան պատճառ կ'ըլլայ և որ կը ծածկէ մոլորակի մը մէկ մասը, այն ժամանակ մարդկային միտքը սոսկումէ չուարած ուրիշ բան չի կրնար բերել իր առջեւ բայց եթէ կրակի ընդունարան մը, որ յանկարծակի իր թումբերը խորտակելով խառնարանէ մը դուրս կը հոսեցնէ իր կիզիչ և աւերիչ ալիքները։

Մինչեւ այսօր այս խնդիրը տակաւին չէ լուծուած. երկրային խառնակութիւնները դեռ անբացատրելի են։ Մարդ արարածը

թէպէտ կը կարծէ թէ տէրն է երկրին, սակայն ծանօթութիւնը չունի այն օրէնքներուն որոնք կը շարժեն այն մակերեւոյթը որուն վրայ կ'ապրի. չի կրնար բացատրուիլ թէ ո՛ւրկէ կը ծագին այն մերթ բուռն մերթ տկար ցնցումները, ինչպէս «կը շարժի, ըսուած է, եռացող ջրով լեցուն պտուկի մը թեթեւ կափարիչը»։

Կը ջանան թափանցել երկնային անհունութեան գաղտնիքներուն մէջ. օդապարիկներով կը բարձրանան օդային երեւոյթները ուսումնասիրելու համար, բայց պիտի կարենա՞ն իջնել օր մը, աւելի հեռուն, երկրիս խորքերուն մէջ, գիտնալու համար թէ ի՞նչ կայ հոն և ինչէ բաղկացած է։ Պէռթըլօ կ'ըսէ թէ «3000 կամ 4000 մէթր խորութեամբ փոս մը բանալը երկրաչափներուն համար դժուարին գործ մը չէ»։ Բայց միայն այս հակայական գործը բաւակա՞ն է։

Ֆլամարիոն հետեւեալը կը գրէ։

«Անցեալ, ներկայ և ապագայ գիտական յաղթանակներէն ո՛րքան մեծ պիտի ըլլայ այն յաղթանակը՝ որուն արդիւնքը պիտի ըլլար ծանօթացնել մեզ այն գաղտնիքները որոնք ծածկուած են երկրագունտիս ներքեւ»։

Հ. Ա.

ՏԱՐՐԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՇԱԼԻՔՆԵՐԸ

—=—

ՕԴԸ ՀԵՂՈՒԿԻ ՎԵՐԱԾՈՒԱԾ

Կը տեսնեմ, ընթերցո՛ղներ, որ աչքերնիդ խոշոր խոշոր բանալ սկսաք։ Օդը հեղո՞ւկ. այդ ի՞նչ բան է նորէն.... Եւ կը տեսնեմ, որ ձեռքերնիդ երկինք բարձրացնելով կը գոչէք.

Ա՜խ, սա գիտնականնե՛րը. հիմա ալ կ'զբաղին օդը հեղուկի՜ վերածելու։ Արդեօք աւելի լաւ պիտի չըլլա՞ր, որ աչխատէին խօսք հասկըցնել Բըլէ լերան, որպէս զի իր պարունակած նիւթերը հեղուկի չը վերածէր. կամ՝ թող մեզ ըսեն ամենայն ճշդութեամբ թէ վաղը ի՛նչ օդ պիտի ընէ, եւ կամ՝ ամենէն լաւը՝ թող միջոցը գտնեն մեր կեանքը երկարելու. ասոնք կը հասկընամ, լաւ բաներ են. բայց օդը հեղուկի՜ վերածել... Ի՞նչ բանի համար. ինչի՞ պիտի ծառայէ։

Հեղուկ օ՛դ... Ամէնէն առաջ ի՛նձ ալ տարօրինակ երեւաց այս խօսքը։ Ի՞նչու, ի՞նչ նպատակի համար հեղուկի վերածել օդը։ Ուզեցի կասկածս փարատել, և ուղղակի դացի գտայ պ. տ'Արսոնվալը, որ Գիտութեանց և Բժշկական Ակադեմիաներու անդամ է, միևնոյն ժամանակ ալ ուսուցիչ Գոլէժ տը Ֆրանսի մէջ, վերջապէս գիտութեան մէջ նշանաւոր անձնաւորութիւն մը։

Պ. տ'Արսոնվալ աքանչելի մարդ մըն է։ Թէպէտ բառին բուն նշանակութեամբ գիտնական մըն է, սակայն թուանշաններով չի խաղար շարունակ. այլ՝ ընդհակառակը՝ դիւրահասկանալի մանրավէպեր կը պատմէ։

—Շատ տարիներէ ի վեր ծանօթ էր, ըսաւ ինձ, օդեղէն մարմինները հեղուկի վերածելու միջոցը, բայց այդ միջոցը թէ՝ սուղի կը նստէր եւ թէ քիչ գործնական էր։ Ասկէ զատ, փորձէն յետոյ օդեղէն մարմինը նորէն իր նախկին վիճակը կ'ստանար չուտով։

«Նոյն հին դրութեամբ՝ միայն քանի մը օդեղէն մարմինները կրնային հեղուկի վերածուիլ, ինչպէս բնածխական թթուուտը, աւշակը, քլորը, ծծմբային թթուուտը, վասըն զի գործողութիւնը կարելի էր կատարել շրջափուռ (ambiante) բարեխառնութեան մը մէջ, բայց այդ բանը անկարելի էր ընել «կայուն» օդեղէն մարմիններու համար, ինչպէս բորակածնի, թթուածնի, ջրածնի, բնածխական թթուկի եւ նմաններուն համար»։

—Ինչո՞ւ։

—Որովհետեւ այս վերջինները այն ժամանակ միայն հեղուկի կրնան վերածուիլ. երբ ուշադրութեան առնուի իրենց frbpjhf

բարեխառնութիւնը, այսինքն այն բարեխառնութիւնը՝ որմէ վեր օդեղէն մարմին մը պիտի մնայ օդեղէն վիճակի մէջ, ինչ որ ալ ըլլայ անոր վրայ ի գործ դրուած ճնշումը։

— Ուրեմն չատ վար աստիճանի բարեխառնութիւններ պէտք են։

— Անշո՛ւշտ... Բորակածնի frիքիf բարեխառնութիւնը, օրինակի համար, 146° է, թթուածինինը՝ 111°, ջրածինինը՝ 230°, եւ բնածխական թթուուկինը 139°։

— Ջերոյէն վա՞ր։

— Տարակոյս չի կայ։

— Բայց, ի՞նչպէս կարելի է ձեռք բերել այդ աստիճանի վար բարեխառնութիւնները։

— 1877 ին էր, առաջին անգամ յաջողեցաւ ձեռք բերել Քայեըդէ։ Այդ բանին համար նախ օդեղէն « կայուն » մարմինները վերին աստիճանի ճնշեց. յետոյ՝ յանկարծօրէն թողուց, որպէս զի թուլնան օդին ճնշման տակ։ Թուլացման ժամանակ յառաջ եկած ցրտութիւնն է՝ ջերոյէն վար 240 աստիճան։ Այս պայմաններուն մէջ՝ օդեղէն մարմինները կը հեղուկանան չուտով, այնպէս ժամանակի ընթացքին մէջ որքան տեւէ թուլացումը։... Ընդհանուր սկզբունքը գտնուած էր։

Յետոյ, Պ. տ'Արսոնվալ ապշեցուցիչ փորձեր կատարեց իմ ներկայութեանս։

— Հիմա, ըսաւ, այս սրուակին մէջ բաւական քանակութեամբ հեղուկ օդ պիտի ցնեմ։ Քանի մը զգուշութիւններ պէտք են սակայն. վասն զի այս գործողութիւնը միայն « կը չուարեցնէ » չիշը մէկէն ի մէկ 300° ցրտութեան հանդիպելուն։ Կը խնդրեմ, որ նախ սա հեղուկին գոյնը դիտէք. թափանցիկ է եւ կարծէք արեւակնի գոյն մը ունի. իր կաթնանման կերպարանքը բնածխական թթուուտէն է, որ օդին մէջ առկախ կը գտնուի ամենաքիչ քանակութեամբ, այսինքն իբր 1/10,000. այս բնածխական թթուուտը հասարակ բարեխառնութեան տակ կարելի է հաստատուն մնալի վերածել։ եւ արդէն չատ դիւրին է զայն հանելը. բաւական է հեղուկ օդը թղթէ քամոցէ մը անցընել։

«Երբոր հեղուկ օդը քամոցէ անցած է, կրնանք հաստատել թէ կատարելապէս թափանցիկ է ան։ Միայն խիստ թեթեւ կապտանման գոյն մը ունի, որ օդին բաղադրութեան մէջ գտնուած թթուածնէն է»։

— Իսկ կիրարկութիւնները՞ը։

— Անոնք անհամար են եւ միանգամայն չատ գործնական։

«Ստորին աստիճանի բարեխառնութիւնները մարմիններուս ընդդիմահարութիւնը մեծապէս փոխելու յատկութիւնը ունին եւ ամէնէն առաձգական մարմինները ամենակարծր մարմիններու կը վերածեն։ Հաւասիկ ձգախէժի կտոր մը։ Կը մխեմ հեղուկ օդին մէջ։ Անմիջապէս ապակիի դիւրաբեկութիւնը կ'ստանայ։ Մինչեւ ա՛յս աստիճանի...»

Եւ պ. տ'Արսոնվալ ինձ պատմեց խիստ զուարճալի մանրադէպ մը։

Անցեալ օր քանի մը բարեկամներու հետ ճաշարան կ'երթայ ընթրելու։ Գրպանը դրեր է եղեր փոքրիկ չիշ մը հեղուկ օդ, որով կ'սկսի իր շուրջը գտնուողները զուարճացնել։

—Տղա՛յ, չատ կակուղ եղնակէզ (պիճքեf) մը բեր ինծի. մասնաւոր կերպով կը յանձնարարեմ քեզ։

Սպասաւորը կը փութայ. կը խոստանայ որ պարոնը գոհ պիտի մնայ, եղնակէզը կիսեփ պիտի ըլլայ եւ կը վազէ դէպի խոհանոց։

Տասը րոպէ կ'անցնի։ Եղնակէզը կուգայ. բայց պատառաքաղ չի կայ։

Պատառաքաղ մը կը պահանջէ դիտնականը։

— Պատառաքա՛ղ մը, ա՛յս րոպէիս, կը գոչէ սպասաւորը եւ կ'չտապէ։

Եւ, այն միջոցին որ սպասաւորը կը սուրայ դէպի պատառաքաղներու տուփը, պ. տ'Արսոնվալ հազիւ ժամանակ կը գտնէ քանի մը կաթիլ հեղուկ օդ կաթեցնելու եղնակէզին վրայ։

— Տղա՛յ։

— Հրամայեցէ՛ք։

— Այս միսը բնաւ կարելի չէ ուտել։

— Ո՜հ, պարո՛ն, կարելի չէ՞։ Մասնաւորապէս ընտրուած կտոր մը, հազի՞ւ եփած...

— Հազի՞ւ եփա՞ծ։ Փորձեցէք կարել։

Սպասաւորը կ'շտապէ... եւ դանակին բերանը կը կոտրէ, առանց միսը կտրելու։ Պ. տ'Արսոնվալ միսին կտորը վեր կը բարձրացնէ եւ կը ձգէ որ իյնայ։ Կարծես թէ քար մըն է։ Պնակը կը կոտրի։

— Կը տեսնե՞ս, տղա՛յ։

Սպասաւորին խելքը գլխէն կը թռի։ Կ'երթայ կը կանչէ ճաշարանապետը, որ բարկութենէն մազերը կը փետէ։ Կրնաք երեւակայել թէ խնդրին տեղեակ եղող հանդիսատեսները ո՛րքան կը զուարճանան։

Ահաւասի՛կ հիմա չամպանեան։ Գաւաթի մը համար երկու կաթիլ հեղուկ օդը կը բաւէ պաղեցնելու։

Պարոն մը կը խմէ։ — Ո՜հ, ի՜նչ պաղութիւն, պատուակա՜ն բան։

Եւ կը խմէ ու կը խմէ...

Բայց չա՞տ խմեց, կամ թէ չո՞ւտ խմեց։

Մէկէն ի մէկ գոյնը կը փոխէ եւ դէմքը գոյնզգոյն կ'ըլլայ... Փորը կը փքանայ, կը փքանա՛յ. քովը կը մօտենան.

Ի՞նչ կայ, ի՞նչ եղաւ։

Հեղուկ օդն է, որ փորին մէջ օդեղէն վիճակի փոխուեցաւ նորէն։ Եւ պարոնը կ'ուռի, կ'ուռի՜...

Այս պատմութիւնը վերջանալէն ետքը կը հարցնեմ պ. տ'Արսոնվալին. — Լաւ, բայց ի՞նչպէս պահելու է այս հեղուկ օդը։ Մասնաւոր գործիքներ պէտք չե՞ն։

— Հեղուկ օդը կը պահեն, կ'ըսէ վարպետը; մասնաւոր ամաններու մէջ, որուն գիւտը ըրած եմ 1888ին։ Այդ ամանները մէջէն մէջ երկու շիշերէ կը բաղկանան, երկուքին մէջտեղը պարապ։ Այս պարապութիւնն է որ արտաքին օդին ջերմութեան ազդեցութենէն կը մեկուսացնէ։ Մեկուսացումը կատարեալ ընելու համար՝ շիշը կ'արծաթապատեն։ Այս պայմաններուն մէջ՝ կարելի է մինչեւ 800 ժամ պահել հեղուկ օդը նոյն շիշերով, շրջասփիւռ օդի ճնշման եւ բարեխառնութեան տակ, շիշերուն բերանը բաց, ազատ օդի մէջ, եւ առանց ներքին ճնշումի։

Ահաւասիկ հեղուկ օդի մասին քանի մը ծանօթութիւններ։ Իսկ ճարտարարուեստի մէջ անոր կիրարկութիւնները բազմաթիւ են։

Մաս մաս թորումով այլ եւ այլ օդեղէն մարմիններու եւ զանազան հեղանիւթերու բաժանումը։

Նիւթերու մեքենական ընդդիմահարութիւնը մեծապէս աւելցնել։

Մետաղներու էլեկտրական հաղորդութիւնը աւելցնել։

— Բլոտի մեքենայով, զոր անցեալ օր ներկայացուցի Ակադեմիային, վերջացուց պ. տ'Արսոնվալ, կարելի է շատ շուտով եւ շատ մեծ քանակութեամբ հեղուկ օդ պատրաստել։ Այն ժամանակէն ի վեր՝ կը տեսնէք յառաջդիմութիւնը. հեղուկ օդը բոլորովին ճարտարարուեստական արտադրութիւն մը դարձած է։

Ի.

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐԸ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Ամերիկայի Ֆրէսնո քաղաքին վաճառականական մեծ հաստատութիւնները ներկայացնող «Ֆրէսնոյի Ցիշատակներ» անուն գիրքէն ուրախութեամբ կը տեղեկանանք երկու հայ արուեստագէտ պատանիներուն ընկերական ճիւղին մէջ գտած մեծ յաջողութիւնը։ Այդ գրքոյկը՝ ուր ցուցադրուած է նաեւ պատկերը իրենց աշխատանոցին, իրաւամբ գեղարուեստական նմոյշ մըն է, որուն բոլոր քանդակները պատրաստուած են այդ հայ պարոններուն կողմէ։ Ահա՛, ինչ որ կը կարդանք հոն, իրենց մասին։ «Ֆրէսնոյի մէջ արուեստագիտական առաջնակարգ աշխատանոցի մը գոյութիւնը բնական պէտք մըն էր, նկատի առնելով այն իրողութիւնը թէ՝ Ֆրէսնոյ, շրջապատուած Սի-

երայի մշանջենապէս ձիւնով ծածկուած կաարներով, ամենասքանչելի տեսարաններով կը վխտայ։ Ու մենք վերի պատկերին մէջ ունինք աշխատանոց մը որ մեծապէս կը նպաստէ մեր քաղաքին համբաւին։ Տասնըութը ամիսներ առաջ հաստատուած այս տունը, իր հաստատուած առաջին օրէն մեծապէս տարածած է իր համբաւը, շատ սիրուն անուն մը չինելով իրեն։ Պարոնայք, Գորէն և Հայկ Բաղիկեան, հաստատուած տէրերը, ազնիւ երիտասարդներ են, գեղեցիկ ձիրքերով ու կարողութիւններով օժտուած։ Աշխատասէր, նամանաւանդ չափազանց ուշադիր են իրենց պարտականութիւններուն, և կոչուած են գրաւելու ամենանախանձելի դիրք մը արուեստագիտական աշխարհին մէջ։ Անոնց կը պարտինք յաջողութիւնը մեր այս «Ցիշատակներ»ու արուեստագիտական քանդակներուն։ Վեց տարիներէ ի վեր մեզի հետ ապրած, մեր ամէնուն յարգանքն ու վստահութիւնը կը վայելեն, ու այսպէս կը հաւատանք որ աւելի մեծ պատիւներու, աւելի մեծ յաջողութիւններու լայն ասպարէզ մը ունին անոնք իրենց առջև. ու մենք համբաւի մեծ կեանք մը կը մաղթենք իրենց»։

«ԲԻԻՐԱԿՆ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ ՁՕՐՁ ԷԼԻԷՔ (38)

ՌՈՄՈԼԱ

ԳԻՐՔ Գ.

ԳԼՈՒԽ Է.

ՈՒՆԱՑՆՈՒՔԵԱՆՑ ԲՈՒՐԳԸ

Ձմեռուան օրերը Ռոմոլայի համար սաստկան, ինչպէս ծովեզրը միայնակ կեցող անձի մը առջեւէն կը սահին կ'երթան սպիտակ նաւերը անձայն ու անշշուկ։ Թիթոյի խօսքերը՝ այնչափ սարսափ խառնեցին հանային գործերու մասին Ռոմոլայի զգացած մտազբաղութեան, որ հիմա աւելի կ'ընտրէր բան մը չգիտնալ այդ տեսակ նիւթերու մասին։

Բարեկենդանը, որ փետրուարի վերջերը եղաւ, հասեր եկեր էր։ Բարեկենդանի վերջին օրը, առտուան ժամը տասնին և տասնըմէկին մէջտեղ, Ռոմոլա դուրս ելաւ իր խոտուումին համեմատ իր ազգականուհին՝ Գրիֆիտան՝ առնելու որ պատրաստ ըլլան էս օրէն վերջ երթալու և իրենց տեղերը մնալու պատուհանի մը քով, զոր Թիթոյ նախապէս պատած պիտի ըլլար անոնց համար։ Հոնկէ կարող պիտի ըլլային տեսնել բոլորովին նորօրինակ տեսարան մը և այնքան աչքառու, զոր ամէն Ֆիորէնցացի պիտի փափաքէր դիտել։

Ռոմոլա ուզեց մեծ Հրապարակէն անցնիլ որպէսզի կարող ըլլայ, մինչդեռ մինակ էր, առաջին ակնարկ մը նետել եզական տեսարանին վրայ։ Հարաւային կողմէն Հրապարակը մտնելով տեսաւ հսկայ և բազմագոյն բան մը բուրգի ձեւով, կամ յաւէտ հսկայ եղեւինի մը պէս որ վաթսուն ոտք բարձրութիւն ունէր, գարակներ ունենալով ճիւղերուն վրայ, որոնք հետզհետէ կ'ընդարձակուէին որքան որ արմատին կը մօտենային, մինչեւ որ գետնին վրայ այդ ճիւղերը կը կազմէին ութսուն եarsա չրջագիծ ունեցող ընդարձակ խարիսխ մը։ Հրապարակը եռուզերքի մէջ էր։ Դեռատի, բարեձեւ պատանիներ, սպիտակ հանդերձներով զգեստաւորուած և իրենց գլխուն վրայ ձիթենիէ պըսակներ դրած, բուրգաձեւ ծառին չորս կողմը կը դառնային պոռոտ գոյներով առարկաներու կողովներ կրելով։ Աւելի չափահասներ ոմանք վանականի զգեստով, ուրիշներ թոյլ

վրանոցով ու մութ կարմիր գտակներով կ'օգնէին ու կը քննէին կամ քանի մը քայլ ետ ետ երթալով աչքէ կ'անցընէին զարմանահրաշ իրողութիւնը։

Ռոմոլա աւելի մօտ գալով կանգնեցաւ դիտելու այլազան առարկաները որոնք գետեղուած էին այս հսկայ բուրգին խարիսխէն սկսեալ մինչեւ անոր գագաթը։ Հոն կը տեսնուէին անհամեստ նկարներով զարդարուած սրահակներ և դիպակներ, ինչպէս նաեւ անպարկեշտ պատկերներ և արձաններ, ամէն տեսակ խաղի սեղաններ և տախտակներ, թղթախաղի քարդեր, նարտի քուէներ և։ Կային նաեւ աշխարհիկ երաժշտութեան տետրակներ ու գործիներ, վինի, ծնծղայի, թմբուկի և փողի գեղեցիկ պէսպիսութիւն մը, դիմակներ և դիմակաւոր զգեստներ որոնք կը գործածուէին նախկին բարեկենդաններուն մէջ։ Կը տեսնուէին նաեւ վատառողջ և աղտոտ գրականութեան վերաբերեալ գեղեցկագէմ հատորներ։ Կը գտնուէին կանացի ունայնամտութեան բոլոր պիտոյքները,— կեղծ մազ, հայելի, շպարի տուփեր, անփոյթ հոտեղէններ և թափանցիկ քողեր։ Բուրգին ճիշդ գագաթը կը տեսնուէր պատկերը հաւանաբար դիցաբանական Վենետիկցի վաճառականի մը, որ այնպէս հասկցուած էր թէ մեծ գումար մը տուած էր այս վաճառելի խայտառակութեանց, և այս պատկերին վերեւը կը սաւառնէր գերազանց տըգեղութեամբ, վաղեմի ցոփ ու չուայտ բարեկենդանին խորհրդանիշ պատկերը։

Ասիկա նորօրինակ հրավառութեան մը պատրաստութիւնն էր—Ունայնութեանց Հրրկիզումը։ Բուրգին մէջ կը գտնուէր վառելի նիւթեր և բարեկենդանի այս վերջին օրը, իրիկուան դէմ ունայնութեանց այս դէզը կրակի պիտի տրուէր փողերու ձայնով և զարչելի վաղեմի բարեկենդանը բոցերուն մէջ պիտի գլորէր Սավոնարոլային հետեւորդներուն՝ այդ բարեկարգիչ բազմութեան յաղթական երգերուն ու ծափերուն մէջ։

Նորօրինակ տօնախմբութեանց այս փառաւոր գործը գրեթէ կարելի պիտի չըլլար ի գլուխ հանել, եթէ եղած չըլլար մասնաւոր կազմակերպութիւն մը, զոր սկսեր էր Սավոնարոլա երկու տարի առաջ։ Ֆիորէնցայի երիտասարդութեան մեծամասնութիւնը ոչ եւս թողուած էր իր փողոցային խայտառակութեանց և սկսնակի ապականութեանց բնական միտումներուն։ Սավոնարոլայի մէկ փոխանորդին մասնաւոր հրահանգութեամբ և հոգածութեամբ Ֆիորէնցայի յոյսը կազմող այս պատանիները իրենց չրթունքներէն մաքուր բառեր միայն պիտի հանէին, և անտեսանելի բարութեանց համար անա՛նկ եռանդ մը ցոյց պիտի տային որ ամօթահար ընէր իրենցմէ մեծերուն գաղջութիւնը։ և հրեշտակային հաճոյքներ միայն պիտի ունենային, այսինքն աստուածային գովեստներ պիտի երգէին և սպիտակ հագուստներ պիտի հագնէին։ Այս դեռահասներուն համար էր որ Մայր եկեղեցիին քով բարձր նստարաններ շինուած էին, և ասոնք սովոր էին լսել Սավոնարոլայի խօսքերը որոնք կ'ուղղուէին իրենց, իբր ապագայ փառքը քաղաքի մը՝ Աստուծոյ գործը կատարելու համար յատկապէս սահմանուած։

Այս թարմ երեսներով խումբերը գլխաւոր գործակատարներն էին վերկենցաղած ցնծութեանցը մէջ այս նոր բարեկենդանին, որ վաղեմի բարեկենդանին մէկ սրբանուէր նմանութիւնն էր։ Հին ատեն հրավառութիւններ կատարուա՞ծ էին։ հիմա ալ պիտի պիտի կատարուէր հրավառութիւն մը, որ պիտի լափէր, սպառէր երկրի վրայ գտնուած անմաքրութիւնները։ Հին ատեն խորհրդանշական թափօրներ կազմուա՞ծ էին։ Հիմա ալ թափօրներ պիտի կազմէին, որոնց խորհրդանշանները պիտի ըլլային սպիտակ հանդերձներ, կարմիր խաչեր, ձիթենի պսակներ — նշանակներ՝ խաղաղութեան և անմեղ ցնծութեանց։ Հրապարակային կապուտակ երկինքին տակ պարեր տեղի ունեցե՞ր էին։ Հիմա ալ պարեր տեղի պիտի ունենային, որոնց պիտի միանային կրօնաւորներ և աշխարհականներ եղբայրական սիրով և երկնային ուրախութեամբ վառուած։ Գալով փողոցի անցորդներէն հաւաքուած դրամին, հիմա աւելի մեծ պիտի ըլլար այդ հանգա-

նակութիւնը, և ոչ թէ մեծածախս ճաշերուն և հացկերոյթներուն համար, այլ՝ ի նպաստ թեղեներուն և կարօտեալներուն։

Գերազանցապէս գեղեցիկ տեսարան մըն էր այս սպիտակազգեստ կարմիր խաչերով ու ձիթենիէ պսակներով զարդարուած երկարաձիգ խումբին տողանցութիւնը, մինչ այդ խումբը երկիւղած յառաջխաղացութեամբ մը այս առաւօտ կանուխ Մայր Եկեղեցի կ'երթար Սաւոնարոլայի ձեռքէն Սուրբ Հաղորդութիւնը ընդունելու։ Այս գեռահաս հոգիներէն շատերը ապահովաբար յուսոյ և երիւղի յիշատակներ կը հաւաքէին, որոնք պիտի ազատէին զիրենք իբր մարդ և քաղաքացի իրենց ունեցած գործերուն նկատմամբ տափակ ու հասարակ տեղեր հայեացքներ միայն ունենալէն։ Զկայ գիտակից հնազանդութիւն որ առաւելութիւն մը չըլլայ պօրինութեան վրայ. և այս տղաքը եղան մարդերուն այն սերունդը որոնք մեծապէս գտնեցին, թէեւ շատ անգամ մեծամեծ զոհողութիւններով, Ֆիորէնցայի հանրապետութեան վերջին ժամանակներուն մէջ։

(Շարունակելի)

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

Սեպտ. 17ին շքեղ հացկերոյթ մը տրուեցաւ Պարսից Շահին, Քուրսքի մէջ, Ռիչքովօ կայարանին մօտ կանգնուած մեծ վրանի մը տակ։ Ռուսիոյ կայսրը հետեւեալ բաժակաճառը արտասանեց.— «Երջանիկ եմ կենդանի ձայնով կարենալ շնորհաւորելուս համար Ձեր Վեհափառութիւնը, իր ծննդեան տարեդարձին առթիւ։ Բաժակս կը պարպեմ Ձեր Վեհափառութեան կենացը, և ձեր թագաւորութեան փառքին, Պարսկաստանի բարգաւաճման և Ռուսիոյ հետ ունեցած մեր բարեկամական յարաբերութեանց համար»։

Յետոյ նուագախումբը պարսկական քայլերգը հնչեցուց և Մուզաֆֆէրէտտին Շահը պատասխանեց պարսկերէն լեզուով.— «Ասուծոյ ինձի վերապահած առիթէն կ'օգտուիմ, շնորհակալ ըլլալու համար Ձեր կայսերական Վեհափառութեան, նախ այն բարեացակամ զգացումներուն համար, որով կենացս պարպեցիք ձեր բաժակը. յետոյ այն բարեացակամ, համակրական ու հաճելի ընդունելութեան համար, որուն առարկայ եղայ ձեր երկրին մէջ, միեւնոյն ատեն յուսալով թէ մեր երկու երկիրները իրարու զօդող կապերը, որոնք այնքան հաստատուն են և անցեալէն աւելի ամրապինդ պիտի ըլլան։ Բաժակս կը պարպեմ ձեր վեհափառութեան, կայսրուհիին ու ձեր օգոստափառ ընտանիքին կենացը, ինչպէս նաեւ ձեր կայսրութեան երջանկութեան, փառքին ու շարունակման և ձեր երկիրներուն բարգաւաճման համար»։ Յետոյ նուագախումբը ռուսական ազգային երգը հնչեցուց։

* * *

Անգլիական թերթ մը կ'ըսէ թէ կացութիւնը տագնապալի է Զուլուլանտի մէջ։ Ինոզուլ ցեղապետը ճշմարիտ ուժ մը դարձած է։ Պատերազմի միջոցին սահմանագլուխի զուլուները արտօնուեցան իրենց զէնքերը պահելու և մինչեւ հիմա չեն յանձնած զանոնք։

Էտուարտ թագաւորը Պալմորալ դղեակին մէջ, իր քովը կանչեց Լորտ Քիչնէրը և նախարարապետ Լորտ Պալֆուրը։ Զորեքշաբթի իրիկուն հասան և քանի մը օրէն կը մեկնին։ Էտուարտ Է. երկար խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ Լորտ Քիչնէրի և Մր. Պալֆուրի հետ։ Կը ծանուցուի թէ հարաւային Ափրիկէի նախորդ ընդհանուր հրամանատարին այցելութեան նպատակն էր թագաւորէն հրաժեշտ առնել, Հնդկաստան մեկնելէ առաջ։ Նաեւ կ'ըսուի թէ Էտուարտ Է. ուզած է Լորտ Քիչնէրի և Մր. Պալֆուրի խորհուրդ հարցնել՝ պոէր զօրավարներու պահանջմանց մասին։

* * *

Նախագահ Ռոզէվէլդ ճամբայ ելաւ իր ընտրական պտոյտը շարունակելու համար արեւմտեան նահանգներուն մէջ։ Մր. Ռոզէ

վէլդի կ'ընկերանայ կոկորդի հիւանդութեանց մասնագէտ բժիշկ մը, որուն պաշտօնը պիտի ըլլայ ձայնակոն գործին խնամել, որպէս զի ան կարենայ իր բանախօսութիւնները ընել առանց անպատեհութեան։ Մր. Ռոզէվէլդ կը վախնայ որ ձայնը կը մարի, ինչպէս եղաւ նախագահական ընտրութեան ատեն։ Նախագահը կը յայտարարէ թէ ինք Մր. Մաք Քինլիի քաղաքականութեան պիտի հետեւի մաքսային գործերու մասին, այսինքն առեւտրական փոխադարձութեան վրայ հիմնուած դաշնագիրներ կնքելու և ոչ թէ մաքսային սակացոյցերը վերաքննելու։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Թուրքիա եւ Աւստրիա. — Թուրքիոյ եւ Աւստրիոյ միջեւ առեւտրական դաշնագրութեան մը կնքման համար Բ. Դրան եւ Աւստրիոյ դեսպան Պարոն Ֆոն Քալիչէի միջեւ կատարուած բանակցութիւնները մօտերը աւարտելով, դաշնագրութիւնը պիտի ստորագրուի։

Ժանցախտը Կ. Պոլսոյ մէջ. — Ժանտախտէ վարակուած Անտոնիի մասին, որ Եէտիգուլէի յունական հիւանդանոցին մէջ կը դարմանուի, բժշկական զոհացուցիչ տեղեկագիր մը պատրաստուած է։ Հիւանդին ջերմութիւնն է 36°., բազկերակը 60, շնչառութիւնը՝ 24 եւ առողջական վիճակը լաւ ճամբու մէջ է։ Կը յուսացուի որ այսօր վաղը ապաքինումը սկսի։

Վիճակագրութիւն. — Կայս. Իրատէ մը հրամայեց որ Ամերիկայէն վիճակագրութեան նմոյշներ բերուին՝ կառավարական պաշտօնարաններու մէջ գործադրուելու համար. նաեւ, եթէ հարկ ըլլայ, վիճակագրութեան հմուտ օտարազգի մը, Կ. Պոլսոյ մէջ պաշտօնի կոչել, անոր հմտութենէն օգտուելու նպատակով։ Բ. Դուռը ծանոյց առեւտրական ու հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան, այդ առթիւ պէտք եղածը ընել եւ մասնաւորաբար նոյն պաշտօնարանին վիճակագրութեանց ճիւղը աւելի կանոնաւոր վիճակի մը վերածել՝ նոր յառաջդիմութեանց համաձայն։

Աֆիոն Գարահիսարի հրկիզեալներուն նպաստամատոյց յանձնաժողովը, նիստի մը մէջ, սկսաւ նպաստի տոմսերու առաքման՝ կառավարական պաշտօնարանները, մեծ հաստատութիւնները եւ զաւառները։

Շոֆտրայի լիճին ջուրերը մինչեւ Ադրիական ծով տանելու համար, ջրանցքներ պիտի շինուին՝ Տրին գետին յորդումներուն առաջքը առնելու նպատակով։ Առեւտրական ու հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան ճարտարագէտները տեղեկագիր մը պատրաստեցին այդ ծրագրին կիրառման կարելիութեանը վրայ։

Բիւրակնի նախորդ թիւին յուղարկաւորութեանց նկարագրութեան մէջ, կարապետ Քերովբէեան անունին սխալմամբ «Վեր.» ըսուած էր, տիտղոս մը՝ որ եկեղեցական ձեռնադրեալ պաշտօնեաներու միայն կը տրուի։

Ուրախութեամբ մը լսենք թէ, Տօքթ. Ն. Տաղաւարեան եւ Տօքթ. Եաղուպեան էֆէնտիները, Պոլսոյ Ֆրանսական Հիւանդանոցին մէջ իրենց մատուցած ծառայութեանց իբր գնահատում՝ Ֆրանսական կառավարութենէն Officier de l'Académie աստիճանին արժանացած են։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

Սամսուր. — Զ. Էֆ. Ս. — Որովհետեւ մեր բոլոր նամակները անպատասխանի մնացին մինչեւ հիմա, պարտաւորուած ենք դադրցնել Բիւրակնի առաքումը, յառաջիկայ շաբթուընէ, եթէ մինչեւ այն ատեն գոհացում չիտաք մեր նամակներուն պարունակութեան։

Մարզուանի մեր այն բաժանորդներէն որոնք տակաւին չեն վճարած իրենց բաժանորդագինը, կը խնդրենք որ փութացնեն զայն մեզ, ուղղակի մեզի զրկելով։

Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԹԻՀԱՆԵԱՆ
Տէր եւ Տնօրէն

Տպագ. ՆՇԱՆ. Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ
Պապը Ալի ճաssէսի Իզտամ լրագրին դէմ թիւ 38

ԹԷՅ ԹԷՅ ԹԷՅ

ԸՆՏԻՐ ՀՈՏԱՒԷՏ ԽՆԱՅՈՂԱԿԱՆ

Կ. ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ և Ց. ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ վաճառատունը պատրաստ՝ և թէ օր ըստ օրէ տնող թարմ և ազնուագոյն տեսակ թէյերով կրնայ այսօր անմրցելի ժամանութեամբ հացում տալ նոյն իսկ էն խստապահանջ թէյի սիրահարներու։ ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ եւ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ հաստատութիւնը կը թղթակցի գաւառներու հետ եւ յանձնարարութիւններ կը կատարուին ամենայն ճշդութեամբ։

Ուժան, ընտիր ու հոտաւէտ թէյ գործածողներու ջերմապէս կը յանձնարարենք անդամ մը այցելել Կ. ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ եւ Ց. ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ վաճառատունը, Ճէլալ-Պէյ խանի կից թիւ 10, ուր պիտի գտնեն մեծաքանակ և փոքրաքանակ թէյի ճոխ մթերք մը։

ԱԺԱՆ՝Ն ԱԺԱՆ՝Ն ԱԺԱՆ՝Ն

ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԱՏԱԲԱԶԱՐ

Վարժարանին նոր տարեշրջանը պիտի սկսի սեպտեմբեր 10ին (Ն. Տ.) Դշ.։ Գիշերօթիկներու տարեթոշակն է 12 օսմ. ոսկի, որուն կէսը պէտք է վճարել սեպտեմբերի սկիզբը և միւս կէսը յունվարի մէջ։ Դաշնակի դաս առնողները 3՝ իսկ երգեհոնի դաս առնողները 1½ ոսկի աւելի կը վճարեն։

Վարժարանին յայտագիրը փափաքողներուն ձրի կը ղրկուի։ Բանակցութեանց համար գրել Տոքթ. Ս. Դավալճեանի, ատենապետ խնամակալութեան, Ատաբազար։

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՊԱՐՏԻԶԱԿ

Վարժարանիս նոր տարեշրջանը կ'սկսի Սեպտ. 10 (Ն. Տ.) Դշ.։ Տարեթոշակն է գիշերօթիկներուն համար 16 օսմ. ոսկի որուն կէսը վճարելի է Սեպտեմբերի սկիզբը, և միւս կէսը՝ Յունվարի մէջ։

Վարժարանիս Տնօրէնին որդին, Մր. Ռ. Զէյմպերս, Քանատայի մէկ նշանաւոր Համալսարանին մէջ փայլուն ընթացք մը աւարտելէ և Ուսուցիչ Արուեստից տիտղոսին արժանալէ վերջ, կը վերադառնայ յառաջիկայ տարի, ստանձնելու համար հաստատութեանս Անգլիերէն դասերու մեծագոյն մասը, Նախապատ. կարգերէն մինչև Բարձրագոյն կարգը, և աշակերտները վարժեցնելու համար այդ լեզուաւ՝ ինչպէս գրելու նոյնպէս խօսելու մէջ. իր դասախօսութեան լեզուն պիտի ըլլայ միայն Անգլիերէն։ Միեւնոյն ժամանակ, պիտի շարունակուին Անգլ.—Հայ. թարգմանութեան վարժութիւնները բնիկ դասատուներու խնամքին տակ։

Զուգահարութեան կանոնաւոր դաս պիտի տրուի փափաքող աշակերտներուն, տարեկան երկու օսմ. ոսկիի յաւելուածական վճարումով։

Վարժարանիս պարտէզին կցուեցան վերջերս ընդարձակ գետիններ, որոնք նոր դիւրութիւններ պիտի տան աշակերտներուն զբօսանքի ժամերը աւելի հաճելի ընելու։

Աւելի տեղեկութիւններու համար դիմել Մր. Ռ. Ռ. Բիթի, Պայպըլ Հաուս, Կ. Պոլիս, կամ վարժարանիս Տնօրէն Տր. Ռ. Զէյմպերսի, նամակները ուղղելով Պայպըլ Հաուս։